

עידן חדש בסוריה: מרוויחים, מפסידים, ומשמעויות לישראל

כרמית ולנסי | 5 בינואר, 2025

עיקרי הדברים:

ההתפתחויות בסוריה מציבות בפני ישראל אתגרים חדשים אך גם הזדמנויות פוטנציאליות. מצד אחד, חוסר הוודאות לגבי מדיניות המשטר החדש בראשות א-שרע והמצב בשטח דורשים מישראל לשמר מוכנות צבאית גבוהה, להתמודד עם איומים מתהווים וחוסר וודאות אשר לכוונות השחקנים הרלוונטיים ובכללם טורקיה, ולבלום אפשרות של התבססות מחודשת של ציר איראן-חזבאללה בשטח המדינה. מצד שני, ההצהרות המרוסנות של א-שרע ביחס לישראל, וכן קיומם של גורמים מתונים וחולשת "ציר ההתנגדות" ורוסיה בשטח סוריה, עשויים לפתוח דלת ליוזמות דיפלומטיות. על ישראל להיערך לשני התרחישים - ייצובה של סוריה בהובלת משטר מתון ואפקטיבי או הפיכתה של סוריה לזירה שבה פועלים שחקנים קיצוניים, העלולים לאיים על ביטחונה. זאת, באמצעות אימוץ מדיניות המעודדת כיווני התפתחות חיוביים. שילוב של נחישות ביטחונית עם מהלכים מדיניים והומניטריים מדודים יאפשר לישראל להגן על גבולותיה, לקחת חלק במאמצים לייצב את האזור, להדגיש את נכסיותה ולשפר במידה ניכרת את מעמדה בזירה האזורית והבינלאומית.

תמונת המצב

בתוך 13 ימים עלה בידי קבוצת המורדים 'היאית תחריר אלשאם' (HTS) להשתלט על דמשק ולהביא לסיומה של מלחמת האזרחים בסוריה, שנמשכה 13 שנים. המציאות הפוליטית והביטחונית במדינה השתנתה דרמטית: השתלטות HTS על דמשק הייתה תוצאה של שילוב נסיבות שהובילו ל"סערה המושלמת": המלחמה הממושכת עם ישראל הותירה את איראן, ובעיקר את שלוחותיה - חזבאללה וחמאס - בעמדת חולשה חסרת תקדים. נוכחותם בסוריה נפגעה במידה ניכרת ואפשרה את התקדמותם המהירה של המורדים; רוסיה, השקועה במלחמה באוקראינה, צמצמה את נוכחותה ומעורבותה בסוריה. כשהיא עדה לקריסת הצבא הסורי מול המורדים העריכה מוסקבה שאין טעם לנסות ולהצילו; למרות שורשיה הג'יהאדיסטים של HTS, ניכר כי חלקים נרחבים מהאוכלוסייה תמכו במאבקה מתוך תסכול משלטון אסד ומתנאי החיים הקשים.

וברקע, סדקים באמון בקרב האליטה הפוליטית והצבאית במשטר הכשירו את הקרקע לנפילתו המהירה של אסד.

שלטון חדש, אתגרים ישנים

תנועת "היאת תחריר א-שאם" (HTS) נוסדה בינואר 2017, שנה לאחר החלטתו של מנהיגה, מחמד אלג'ולני, להתנתק מתנועת אל-קאעדה בסוריה (שכונתה בעבר ג'בהת אל-נוסרה) ולהקים ארגון סורי מקומי. חילוקי דעות אידיאולוגיים עם דאע"ש ואל-קאעדה הם שהובילו אותו לדרך עצמאית ולגיבוש תפיסת עולם סורית מקומית, כשהמטרה המרכזית היא הפלת שלטונו של בשאר אל-אסד.

מאז 2018, HTS שלטה באוכלוסייה המונה כ-3.4 מיליון תושבים במחוז אידליב שבצפון מערב סוריה. על אף המשבר ההומניטרי ששרר שם ומעל למיליון עקורים שחיו במחוז, התנועה הצליח לבסס מודל יציב יחסית, ובסיוע טורקי גם לייצב את האזור מבחינה כלכלית. למרות שורשיה הג'האדיסטים, התנועה נהגה לרוב בפרגמטיות, נמנעה מכפייה אלימה של עקרונות ההלכה האסלאמית ואפשרה מידה מסוימת של חירות. עם זאת, מוקדם עדיין להסיק מהמקרה של אידליב לגבי היכולת לבסס שלטון אפקטיבי במדינה בת 23 מיליון תושבים, המתאפיינת בשלל אתגרים פוליטיים וביטחוניים שלפניה ומתמודדת עם משבר כלכלי ואנרגטי חריף.

אשר לצביונו האידיאולוגי, HTS עברה אמנם בשנים האחרונות תהליך התמתנות יחסית, אך החשש מהשתלטות איטית של אידיאולוגיה דתית קיצונית, או למצער אימוץ דפוסי שליטה אוטוריטאריים, נותר בעינו. מעבר לכך, גם אם א-שרע אכן חווה תהליך התמתנות אותנטי, הוא מוקף עדיין אנשים קיצוניים (הן בדרג הפוליטי והן בזה הצבאי), שעלולים להקשות עליו בדרכו החדשה ולאתגר את ניסיונות לייצב את המערכת הסורית המורכבת.

ועם זאת, עד כה, תקופת המעבר בראשותו של א-שרע מתאפיינת בשקט יחסי, למעט מחאות ממוקדות ומקרי אלימות ספורדיים. המשטר החדש נוקט צעדי ייצוב מהירים וביניהם מינוי שרי ממשלה, כולל שרי חוץ והגנה, ושיקום מואץ של יחסי החוץ של סוריה. בפרק זמן של פחות מחודש אירח א-שרע שורת מנהיגים אזוריים ובינלאומיים, אשר הודיעו מצידם כבר על חידוש היחסים הדיפלומטיים עם המדינה. בכל הנוגע לעתידה הפוליטי של סוריה, הוא הבטיח כי ניסוח חוקה וקיום בחירות במדינה יתאפשרו רק לאחר ייצובה - תהליך שעשוי להימשך כ-4 שנים, וכי המטרה המרכזית היא לאחד את סוריה מחדש. במישור הצבאי, א-שרע פועל לאיחוד המיליציות החמושות לכדי ממסד צבאי-ביטחוני חדש, שיציית להנהגה הפוליטית העליונה. זאת, לצד הסדרת מעמדם

של אנשי הצבא הסורי לשעבר וכן מסירת נשק מידי קבוצות מורדים שונות להנהגה המרכזית. המהלכים הצבאיים מתנהלים בהסכמה יחסית הגם שהדרך להשלמת המהלך עודנה ארוכה.

בכל הנוגע למשבר הכלכלי ושיקום נזקי מלחמת האזרחים, המוערכים בכ-250-400 מיליארד דולרים, המשטר החדש יזדקק לסיוע מיידי - בעיקר הומניטארי ואספקת נפט, שהוזרם בתקופת אסד מאיראן. חלק ממדינות האזור, דוגמת קטר, כבר נרתמו להגשת סיוע ראשוני, אולם המפתח נמצא בידי ארצות הברית ותלוי בהחלטתה להמשיך ליישם את הסנקציות המגולמות בחוק קיסר, שחוקק הממשל האמריקאי בדצמבר 2019 ומטיל סנקציות על גופים המעניקים תמיכה כלכלית למשטר אסד.

שחקני המפתח - בין הישגים להפסדים

טורקיה - תמכה במורדים במשטר אסד במהלך כל מלחמת האזרחים, וכעת קוטפת את הפירות וצפויה למלא תפקיד מרכזי בעיצוב פניה העתידית של סוריה - אפשר שיהיה זה משמעותי אף יותר מזה שמילאו במדינה זו איראן ורוסיה. לאורך השנים מדיניות אנקרה בסוריה הונעה על ידי שני אינטרסים עיקריים: צמצום האוטונומיה הכורדית והרחקת האיום משטחה, וכן השבת חלק מ-3.5 מיליון פליטים סורים השוהים בשטחה ומהווים נטל כלכלי ופוליטי על המשטר. מעבר לאינטרסים אלו, טורקיה התמודדה בעבר עם פיגועי טרור שביצעו אל-קאעדה ודאע"ש בשטחה וחתרה למנוע מצב שסוריה תיעשה מוקד טרור ג'יהאדיסטי מחודשת.

זאת ועוד, המציאות הנוכחית בסוריה משתלבת היטב עם שאיפותיו הלאומיות של נשיא טורקיה, רג'פ טייפ ארדואן, למצב את טורקיה כמעצמה אזורית הנהנית ממגוון מנופי השפעה. בטווח הזמן הקרוב, טורקיה צפויה לנצל את ההזדמנות להסב מכה לכורדים ולהחלישם באמצעות הארגונים החמושים הפועלים מטעמה, דוגמת "הצבא הלאומי הסורי" (SNA), ובהמשך לחזק את השפעתה בסוריה באמצעות תמיכה בתהליכים פוליטיים, בבניית הצבא ובשיקום הכלכלי הצפוי במדינה. אנקרה עשויה להיות ספקית מרכזית של ציוד צבאי מגוון מתוצרתה לסוריה ועשויה אף לדרוש לכונן ברית צבאית ואסטרטגית עם המשטר הסורי החדש - כזו שתבטיח את מעמדה ותעגן את השפעתה בכל מהלכיה הצבאיים והמדיניים של סוריה, ואולי אף תתיר לה להשאיר כוחות בשטח סוריה ולהחזיק בשטחים שכבשה. א-שרע עצמו ציין כי "לטורקיה, שהציעה מקלט למיליוני סורים במהלך מלחמת האזרחים, תהיה עדיפות בשיקום סוריה על פני מדינות אחרות."

קטר - בדומה לטורקיה, קטר תמכה במשך שנים במורדים הסורים, אולם בשונה מאנקרה, שהייתה מוכנה בשנים האחרונות לקיים דיאלוג עם אסד, ובניגוד ליתר מדינות המפרץ הערביות שניסו למשוך את אסד בחזרה למעגל השפעתו, קטר החזיקה בעמדה תקיפה ודחתה כל הכרה מדינית באסד ובהשבתו לחיק העולם הערבי. קטר נמצאת כעת בעמדת כוח והשפעה ביחס לסוריה ומהווה כינור שני לטורקיה. העמדה הנוכחית מציבה את קטר בצד השני של המתרס – מול שכנותיה, איחוד האמירויות וערב הסעודית, שמגששות עדיין את דרכן אל מול המשטר החדש בסוריה.

תוך שבוע מתחילת האירועים שהסתיימו בהפלת משטר אסד, דוחה פתחה את שגרירותה בדמשק, הגישה סיוע הומניטארי והיא כבר מקדמת פרויקטים כלכליים לשיקום המדינה, בתיאום עם טורקיה. ייתכן שקטר וטורקיה יחדשו את התוכנית לבניית כינור גז שיחבר ביניהן, ויעבור דרך סוריה ולאירופה.

כורדים - מצבו של המיעוט הכורדי בסוריה (המונה כ-2.5 מיליון תושבים) הורע משמעותית בעקבות הטלטלה במדינה. עיקר העימות הצבאי היום בסוריה מתנהל נגד האוטונומיה הכורדית בצפון מזרח. אנקרה מאיימת להרחיב את פלישתה לשטח סוריה כדי לסלק את הכוחות הכורדיים גם מהאזורים שממזרח לנהר הפרת, וזאת אחרי שכבר עלה בידה לגרשם מנקודות מפתח ממערב לנהר. מנהיג הכוחות הכורדיים, מזלום עבדי, הציע לכונן "אזורים נקיים מנשק" לאורך חלק מהגבול בין סוריה לטורקיה. לדבריו, הוא יהיה מוכן גם לאחד את הכוחות הכורדיים עם הצבא הסורי החדש, לכשיקום. עם זאת, טורקיה אינה מסתפקת בהצעות פשרה וממשיכה ללחוץ להוצאת הכוחות הכורדיים מאזורים אסטרטגיים בצפון סוריה. מעמדם של הכורדים נותר שברירי, והם תלויים בתמיכה אמריקאית ובינלאומית.

איראן - נפילת משטר אסד היא התפתחות שלילית ביותר עבור איראן, שנאלצה להסיג מסוריה את כוחותיה ונכסיה (כמו גם חזבאללה) ולמעשה איבדה מעוז אסטרטגי מרכזי עבורה באזור. צמצום העמידה מהצד מבלי לנסות לסייע לנשיא הסורי להתמודד מול המורדים מעוררת ביקורת קשה בקרב משמרות המהפכה ומגבירה את החשש מהשלכות המקרה הסורי על הזירה הפנימית באיראן. המשטר האיראני צריך להתמודד גם עם העובדה שטורקיה עמדה מאחורי ההתפתחויות ותהווה הגורם המשפיע העיקרי בסוריה העתידית. בשלב זה איראן ממתינה להתפתחויות בסוריה תוך שהיא בונה על תרחישי אי יציבות שיאפשרו לה לחבור לגורמים מקומיים שיפעלו כנגד המשטר.

רוסיה - שנאלצה להוציא את רוב כוחותיה מסוריה מנסה כעת להיאחז בשני הבסיסים הצבאיים שלה - בסיס חיל האוויר חמימים ובסיס חיל הים בעיר טרטוס שבמערב סוריה.

זאת תוך גיבוש הסכמות עם טורקיה והממשל החדש שיאפשר להם להחזיק אותם שם. לרוסיה נותרים מנופי השפעה מול השלטון החדש בסוריה, ביניהם אספקת תבואה (חלק ניכר מהחיטה שהגיעה לסוריה, מקורה ברוסיה) וגיבוי דיפלומטי למשטר מול לחצים מערביים פוטנציאליים. על אף שרוסיה נתפסת על ידי HTS כאויב שבמשך שנים תקף באמצעות חיל האוויר שלו את מחוז אדליב ואת ארגוני המורדים, וכיום מעניקה מקלט מדיני לאסד, ניכר שהמדיניות הפרגמטית בה נוקט הארגון עד כה עשויה לאפשר מרחב שיתוף פעולה בין הצדדים.

ארצות הברית - ההתפתחויות בסוריה שיחקו לידיה של וושינגטון הן מול איראן והן בהקשר הרוסי. לאחר שנים של נתק ממשטרו של אסד, היא מיהרה לשגר לדמשק משלחת בראשותה של תת-מזכיר המדינה לענייני המזרח התיכון, ברברה ליף, שנפגשה עם א-שרע. בתום הפגישה כבר נמסר על הסרת הפרס שהוטל על ראשו. בהמשך עשוי הממשל גם הסיר או לרכך את הסנקציות המוטלות על המדינה במסגרת חוק קיסר, בד בבד עם הסרת HTS מרשימת ארגוני הטרור. זאת במטרה לבסס את סוריה החדשה כבעלת ברית, לרבות במאבק מול דאע"ש ואיראן. כניסתו של טראמפ לבית הלבן מציבה סימן שאלה אשר למידת העניין שממשלו יגלה בסוריה: בכהונתו הראשונה הוא החליט להוציא את הכוחות האמריקאים מהמדינה, אך חזר בו נוכח לחץ מצד יועציו. נסיגה מהירה של הכוחות האמריקאיים, כפי שהציע בעבר, עלולה להוביל לקריסתה של האוטונומיה הכורדית ולעודד פעילות של גורמים קיצוניים דוגמת דאע"ש, ובכך לפגוע במאמצי הייצוב של סוריה.

בפרספקטיבה אזורית, ניכר כי חלק גדול מבני השיח באזור (ירדנים, מצרים, סורים, אמירתיים) חוששים מכוונותיו העתידיות של א-שרע וסובביו ומעריכים כי מדובר ב"זאב בעור של כבש". רבים מהם סבורים כי אין זו אלא שאלה של זמן עד שמדיניותו תתורגם לפעילות חתרנית, בין היתר באמצעות: הקמת שלוחת אחים מוסלמים (אח"ס), מעיין "חמאס" ברמת הגולן נגד ישראל; היעשותו מקור השראה לקבוצות אסלאמיסטיות בעלות פוטנציאל לערער את יציבותם של משטרים באזור, בדגש על ירדן ומצרים; וכן התהוותה של מערכת אחס"ית שתכלול את טורקיה, קטר וסוריה החדשה, אשר תתחרה במערכת המדינות הסוניות הפרגמטיות (בפרט ירדן, ערב הסעודית ומצרים).

משמעויות לישראל

הדימוי הפרגמטי והמתון שא-שרע מנסה לקדם מתבטא גם בעמדותיו המוצהרות כלפי ישראל. במספר ראיונות לתקשורת, שקיים במהלך חודש דצמבר, הקפיד א-שרע להתנסח כלפי ישראל באופן זהיר, מרוסן אף חיובי במידה מסוימת. כך למשל, הוא

התחייב לעמוד בהסכם הפרדת הכוחות משנת 1974 וטען שפניה של סוריה אינן לעימות עם ישראל אלא לבניית המדינה מחדש. בנוסף העביר מסר שלפיו לא יאפשר להשתמש בסוריה כנקודת מוצא לתקיפות נגד ישראל או כל מדינה אחרת ודרש מישראל להפסיק את תקיפותיה בסוריה ולסגת מהשטח שכבשה, שהוגדר כאזור חיץ (שהיקפו כ-235 קמ"ר בניהול אונדו"ף בצידו הסורי של הקו). לדבריו, ההצדקה של ישראל לפעילות בסוריה הייתה נוכחות חזבאללה ומיליציות איראניות, אך זו נעלמה. על אף חוסר הוודאות אשר לכוונתיו של א-שרע בפרט ועתידה של סוריה בכלל, המציאות המתהווה עלולה להציב אתגרים חדשים אך גם לייצר הזדמנויות עבור ישראל.

מהלך האירועים מציב בפני ישראל שלוש חלופות מרכזיות: א. השתלטות על רמת הגולן הסורית והשפעה בפועל על פירוזה מנשק, כולל כיבוש עד קו התילים הסורי (רצף של הרי געש כבויים, משני צדי הגבול). ב. השתלטות על אזור החיץ והר החרמון, ומאמצי השפעה מנגד ליצירת אזור מפורז מנשק על ידי אכיפה באש. ג. נסיגה צבאית מותנית בבניית מערכת הבנות יציבה מול המשטר החדש בחסות אמריקאית ובשיתוף פעולה עם טורקיה. נכון לכתיבת שורות אלו, ישראל בחרה בחלופה השנייה. עם זאת, ניתוח המשמעויות מצביע אפוא על החלופה השלישית כמיטיבה עם יעדיה הביטחוניים והאסטרטגיים של ישראל לטווח הארוך.

היבטים חיוביים:

מבחינת ישראל, תרחיש חיובי במסגרת עיצוב פניה של סוריה כולל מספר רכיבים: היעדר השפעה ונוכחות איראנית- "צירית", משטר חדש יציב, שאינו עוין את ישראל ואף נכון לנהל עימה מגעים מדיניים, וכן צבא מתפקד ויעיל אל מול איומים מצד גורמים קיצוניים דוגמת דאע"ש.

בשלב זה, הפגיעה ב"ציר ההתנגדות" ניכרת. ניתוקה של סוריה יקשה גם על יכולות שיקומו. נוסף על כך, נכון לעכשיו מרבית המורדים באזור הגבול עם ישראל אינם משתייכים (ואף מזדהים) עם "היאית תחריר א-שאם" אלא מהווים שרידים של "צבא סוריה החופשי" וכוחות דרוזיים, שהביעו גישה חיובית כלפי ישראל ועמם הצליחה ישראל לשתף פעולה בעבר. לצד החשש הלגיטימי מהיעדר סמכות מרכזית בסוריה או מעליית גורמים קיצוניים ג'האדיסטיים סמוך לגבול עם ישראל, יכולותיהם הצבאיות של קבוצות המורדים השונות נחותות בהרבה מאלה של איראן ושלוחיה. יתרה מזו, האויב המרכזי שלהן הוא ציר אסד-איראן-חיזבאללה, לצד גורמים פנימיים נוספים בסוריה. כתוצאה מכך, המאבק בישראל אינו צפוי להיות בעדיפות ראשונה עבורם, לפחות בטווח הקרוב ואפילו בתגובה למהלכים הצבאיים של ישראל במדינה.

זאת ועוד, המציאות בעידן פוסט-אסד בטווח הארוך ובתלות בהתעצבותו של שלטון מרכזי יציב ומתן בסוריה, עשויה לייצר הזדמנויות לחידוש המגעים המדיניים בינו לבין ישראל. עד אז, לישראל הזדמנות לשפר את מעמדה ונכסיותה באמצעות מרחב ההשפעה שנוצר לה בזירה ובין היתר על בסיס קשריה עם ארצות הברית, ירדן ומדינות 'הסכמי אברהם' - כפי שיפורט בהמשך.

פוטנציאל שלילי:

תרחיש שלילי מבחינת ישראל כולל התפתחות משטר אסלאמיסטי-ג'האדיסטי עוין לישראל, בד בבד עם התגבשות מחנה אסלאמיסטי רחב יותר באזור; חוסר יציבות, כאוס ואלימות, שיגלשו גם לאזור הגבול עם ישראל ויהווה קרקע נוחה לחידוש ההתבססות של איראן ו"הציר" במרחב הסורי.

לאחר למעלה משנה של לחימה במספר חזיתות, ישראל מודאגת מכך שחוסר היציבות בסוריה יזלוג לשטחה. בתגובה, ישראל נקטה צעדים מנע מיידים, הכוללים סדרת תקיפות אוויריות וימיות, חסרות תקדים בהיקפן, שנועדו לגרוע במידה ניכרת מהיכולות הצבאיות של הצבא הסורי, בדגש על נשק אסטרטגי, ולמנוע את נפילתו לידי גורמים עוינים. בנוסף, ישראל השתלטה על אזור חיץ מפורז שהוקם במסגרת הסכם הפסקת האש מ-1974. ישראל מדגישה כי צעד זה הוא זמני ונועד אך ורק להבטיח את ביטחון גבולותיה, לשמר יציבות ולהבטיח את שלמות אזור החיץ.

צעדי המנע המיידים שישראל נקטה נועדו למנוע זליגת נשק אסטרטגי לידי גורמים עוינים וכן להבטיח את ביטחון גבולותיה. ברם, בראייה סורית, אזורית ובינלאומית, השתלטות על שטחים ושימוש במהלכים חד-צדדיים מציבים את ישראל בעמדה כוחנית ועוינת כלפי סוריה.

הקשב של HTS ובכלל זה של גורמים קיצוניים אחרים בסוריה, מופנה כעת לאתגרים הפנימיים, אולם מופנה באחרונה גם מול ישראל, כפי שבא לידי ביטוי בשיח התקשורתי והציבורי. זאת, על אף הצהרותיו של א-שרע כי בכוונת הארגון לכבד את הסכמי הפרדת הכוחות ולא להיכנס לעימות עם ישראל. יתרה מכך, המהלכים הישראליים עלולים לערער על הלגיטימציה של הממשלה החדשה בסוריה, אשר אינה מסוגלת לאכוף שליטה ולממש ריבונותה לנוכח הפעילות הישראלית, וכך לעודד התעצמות של גורמים קיצוניים יותר. נכון לכתיבת שורות אלו, השיח התקשורתי והציבורי בסוריה מופנה ברובו למהלכים הישראליים ולנזק הפיזי הנגרם מהם (פציעות של אזרחים בתקיפות, הרס מבנים ושטחי חקלאות בדרום סוריה), זאת לצד הפגנות של מקומיים בדרישה שהכוחות

יעזבו את אזור החיץ. ניתן להניח שככל ששהות צה"ל תימשך, אירועים מסוג זה ילכו ויתגברו בשל ההתנגדות הגוברת של המקומיים.

במקביל גוברת גם הביקורת הבינלאומית על כך שישראל מפרה את הריבונות הסורית ומשחקת לידי הקיצוניים במדינה. ישראל מצידה יכולה לצפות כי בתוך זמן קצר טורקיה, לצד גורמים נוספים, תתחיל להתניע מהלכים בינלאומיים, וייתכן אף צבאיים, לסילוקם של כוחות צה"ל מהשטחים החדשים שאליהם פלשו ברמת הגולן.

זאת ועוד, קיימת אפשרות להגברת נוכחות טורקית צבאית בסוריה לאורך זמן (גם אם תוגדר כ"ייעוץ"), אשר תגביל את מרחב הפעולה הישראלי במדינה ואף תוביל לחיכוכים עם כוחות צה"ל. במקרה ש"ציר ההתנגדות" יפעל לחידוש העברות האמל"ח לחזבאללה ואלו לא יעצרו על ידי המשטר החדש או טורקיה, אזי החיכוכים צפויים לגבור. בשורה תחתונה, כל כיבוש שטח שמשמעותו חיכוך עם אוכלוסייה סורית מזיק ביותר ועלול אף להעלות מחדש לשולחן הדיונים את הדרישה להשבת שטחי רמת הגולן לריבונות סורית.

המלצות לפעולה

מבין החלופות שהוצגו, החלופה השלישית, המציעה לכוון מערכת הבנות יציבה מול המשטר החדש בחסות אמריקאית ובשיתוף פעולה עם טורקיה היא המומלצת. ההיגיון המנחה הוא, שלצד הבלטת כוח ההיזק של ישראל (שליטה באזור החיץ, תקיפות צבאיות ופוטנציאל להגברתם) ראוי שהיא תפעל גם בממדים הדיפלומטיים, האזרחיים וההומניטאריים, הן כדי למזער את האפקט השלילי של הפעולה הצבאית והן כדי לייצר מציאות ביטחונית משופרת לאורך זמן, שאינה דורשת נוכחות צבאית בשטח. במסגרת זאת:

1. חוסר הוודאות לגבי העתיד הצפוי בסוריה והכיוונים שאליו יפנו השלטון והגורמים הג'אדהדיסטים האחרים, כולל כלפי ישראל, **מחייבים תוכנית הגנה חדשה של הגבול**, הידרשות לשאלת החיץ וחשיבה על אודות תפקיד אונדו"ף. אלה צריכות להתלוות באמירה ברורה, כולל בצינורות דיפלומטיים, כי האזור המוחזק כיום על ידי ישראל הינו זמני, עד הסדרת כלל הסוגיות שיבטיחו את האינטרסים שלה, ובמרכזם גיבוש כוח אחראי ומתון, שיהיה מסוגל לאבטח את אזור הגבול מצידו הסורי. מהלך כזה עשוי לאפשר לישראל לסגת באופן חד-צדדי מאזור החיץ, בטווח הזמן הקצר, תוך שימור אחיזה בחרמון הסורי עד שתושג התייצבות בת קיימא.

2. תהליך השמדת הנשק האסטרטגי, שבו החלה ישראל, הינו חשוב. יש לוודא, הן באמצעים צבאיים והן באמצעות הסדרים דיפלומטיים בערבות בינלאומית, כי לא נשארים בסוריה חומרים ביולוגיים וכימיים בסוריה.

3. יש לבחון **ערוצי שיח ראשוניים עם הממשל החדש בסוריה**, בכפוף לשימור האינטרסים המדיניים והביטחוניים ברמת הגולן ובעומק המדינה. זאת, בתנאי שמשטר זה יימנע מהפצת טרור או משיתוף פעולה עם גורמי טרור המאיימים על ישראל. צעדים חיוביים מצד המשטר החדש יכולים להיענות בהכרה ובתמורות מדודות מצידה של ישראל בעתיד.

4. יש ליצור **בהירות אסטרטגית מול גורמים מקומיים** (דרוזים, סונים מתונים), אזורים (טורקיה) ובינלאומיים אשר למשך הזמן שישראל תישאר בשטח ולקבוע תנאים שיאפשרו את נסיגת כוחותיה. עד אז וכדי להימנע מהסטת האש והקשב לעבר ישראל, עליה לצמצם נראות וחשיפה של פעילותה הצבאית.

5. נכון יהיה להאיץ את השיח **ולבסס קשרים עם גורמים חיוביים בשטח**, לרבות בחינת העברת סיוע הומניטארי ממוקד אך סמלי (גם כדי לשכך את הסנטימנט האנטי-ישראלי), אם אפשר בתיאום עם המשטר המרכזי ויידועו, כצעד בונה אמון וכדי שהמהלך לא ייתפס כניסיון להחלישו. זאת, תוך הימנעות ממעורבות ישירה בעימותים הצבאיים בסוריה ובתיאום מתמשך עם בעלות ברית של ישראל, ובראשן ארצות הברית.

6. לישראל יש אינטרס להימנע מהצבת טורקיה כאויב. טורקיה היא חברה בנאט"ו, ובעבר הייתה בעלת ברית לישראל. על אף מדיניותה הניצית של אנקרה, גם בהקשרי המלחמה ברצועת עזה, בראייה ארוכת טווח - יוזמה לשיכון מתחים עדיפה על פני החרפתם. לפיכך, נכון לגבש **מערכת הבנות מול טורקיה** אשר לנחיצות ייצובו של אזור הגבול באמצעות גורמים מתונים שלגביהם יש הסכמה הדדית ובכלל זאת אשר לכוונותיה במדינה.

7. כן יש לפעול **להידוק השיח עם ירדן והמפרציות** על מנת לנתב את עיצובה של סוריה לכיוונים חיוביים ולמנוע מגורמים עוינים (איראן, רוסיה) לחדש השפעתם בזירה.

8. קידום יוזמה בינלאומית בהובלת ארצות הברית להקמת וועדה מרובעת הכוללת את טורקיה, רוסיה וישראל, שמטרתה לייצב את השלטון החדש ולמנוע פגיעה במיעוטים (ארצות הברית דואגת לכורדים, ישראל דואגת לדרוזים, רוסיה דואגת לעלוויים, וטורקיה דואגת לגורמים הסונים שבהשפעתה).

9. קרוב לוודאי, שהמשבר הכלכלי החריף בסוריה והמחסור במצרכים חיוניים - דלק, חיטה ומים - יוביל לתחרות על השפעה במדינה בין גורמים אזוריים ובינלאומיים. מציאות זו מציבה בפני ישראל **הזדמנות אסטרטגית להתבלט כשחקן קונסטרוקטיבי**, תוך מינוף היתרונות הטכנולוגיים שלה (בין היתר בתחום החקלאות). מאמצים מסוג זה עשויים לא רק לסייע בשיקום סוריה, אלא גם לחזק את השפעתה האזורית של ישראל על חשבון אינטרסים מתחרים.

10. **בכל מקרה, נכון שכל הכרה ישראלית, אזורית ובינלאומית במשטר החדש** וסיוע לו **יותנו בערבויות ובמילוי דרישות שיוצגו לו:** שמירה על ביטחון הגבולות ומניעת איום מצד גורמים קיצוניים, מניעת התבססות מחודשת של "ציר ההתנגדות" וסיכול העברות אמל"ח לחיזבאללה בלבנון; הימנעות מפעולות נקם נגד קבוצות אתניות ודתיות, קיום תהליך מעבר ושיקום בליווי גורמים בינלאומיים לייצובה של המדינה.